

Сумська міська централізована бібліотечна система
Сумська міська центральна бібліотека ім. Т. Шевченка
Відділ довідково-інформаційної роботи

Іх іменами названі вулиці м. Суми

Олексій Трищенко

**До 140-річчя від дня народження художника,
письменника, уродженця Сумщини**

СУМИ, 2023

Олексій Грищенко : до 140-річчя від дня народження художника, письменника, уродженця Сумщини : красзнавча біобібліографічна пам'ятка / Сумська міська центральна бібліотека ім. Т. Шевченка; відділ довідково-інформаційної роботи; уклад. Л. Клімачова, О. Халєєва. — Суми, 2023. — 16 с. — Серія «Іх іменами названі вулиці м. Суми».

На українській землі народилося чимало геніїв. Та часто траплялося так, що вирощувала їх талант чужина. Визнані світом, та маловідомі на батьківщині, ці митці сьогодні заслуговують на те, щоб їх імена знав кожен українець.

Олекса Грищенко, живописець, мистецтвознавець, уродженець Кролевеччини належить до числа визначних митців-українців, творами якого захоплюються у всьому світі.

Відповідальна за випуск: директор СМЦБС Ю. Заговора
Редактор: заст. директора О. Безверха

Матеріал підготували: Л. Клімачова
О. Халєєва

Наша адреса:
40030, м. Суми,
вул. Нижньовоскресенська (Кооперативна), 6
Центральна міська бібліотека ім. Т. Г. Шевченка
тел. 22-63-32

E-mail: lib@library.sumy.ua
<https://libsumy.com/>

працюємо: з 9-00 до 17-00
вихідний: п'ятниця

Грищенко Олекса (Олексій) Васильович – видатний український художник, мистецький критик, представник Паризької школи живопису. Більша частина життя художника минула в

Європі. За вдачею Грищенко був завзятим мандрівником, а його доля нерозривно пов'язана з Францією. У 1911 році Грищенко вперше відвідав Париж, де місцева богема запам'ятала його під прізвиськом «український розбійник».

Писав імпресіоністичні пейзажі, експериментував у дусі кубізму та фовізму, використовував прийоми й образи російської ікони, українського лубка, італійської фрескового живопису. У 1910-му художник винайшов напрямок – динамоколір. Активний діяч Паризької групи українських художників, підтримував тісні зв'язки з Асоціацією незалежних українських митців (АНУМ) у Львові.

**Сам же художник, здобувши свігове
визнання, писав:**

"Я можу малювати тільки в радості, в здоров'ї, тобто в гармонійній рівновазі мого духа й тіла. Це джерело невичерпної радості, що його я ношу в моїй істоті, я завдячую моїй родині, моєму дитинству, Україні моїх блакитних днів".

Олекса (Олексій) Васильович народився 2 квітня 1883 у місті Кролевець Чернігівської губернії (нині Сумщина) у родині банківського службовця. Проте рано залишився сиротою. У 17 років захопився мистецтвом, його вразило зібрання полотен в Ермітажі. Повернувшись до Києва, його вже не відпускала думка про живопис. Зрештою у 1905-му він став учнем у майстерні живописця Святославського. Провчившись 5 років, подався у Москву, у студії Юона й Машкова. Водночас здобував філологічну освіту в університеті.

Перші свої роботи Грищенко експонував на виставці нового суспільства художників в Петербурзі. За рік взяв участь у виставці Московського салону. Світ мистецтва вабив Олексу далі, і художник подався в Париж, місто, де вирувало сучасне мистецтво.

Познайомившись із новими видами живопису, здійснив

Безпредметна композиція. ВІТРИЛЬНИК. 1914

поїздки містами Російської імперії, де вивчав фресковий розпис. Зрештою, **художник винайшов власний художній напрямок – динамоколір – поєднання принципів кубізму та формальної мови ікони**. Відтоді його роботи виставлялися щороку на різноманітних виставках.

У травні 1917-го увійшов до ради Професійної спілки художників-живописців Москви. Наступного року став членом Всеросійської колегії у справах музеїв й охорони пам'ятників старовини. Організував вивезення з прифронтової смуги картин старих майстрів.

Буремні події того часу не давали художнику вільно творити, тому Олекса Грищенко вирішив залишити Москву й зазбирався до Києва. Взявши необхідні речі, митець припустився великої помилки – залишив свої картини у майстерні. Він тоді не міг уявити, що через дефіцит художніх матеріалів їх продадуть за гріш студентам, щоб вони могли малювати навчальні роботи. Багаторічний підсумок його праць втрачений назавжди.

Він повернувся в Київ, але й тут лихоманило. Далі був Севастополь, після – Константинополь. У той період Олекса Грищенко багато подорожував, об'їздив Туреччину, побував у Греції, виконавши в поїздках безліч міських сцен, архітектурних і морських пейзажів, пізніше виданих в Парижі.

Перший біограф і дослідник творчості Грищенка Павло Ковжун писав:

“У Константинополі малює Грищенко багато. Малює цікаво, з новою енергією і новою любов'ю. І речі зовсім нові. Не такі, як були. Він не шукає у них мистецького вислову. Він кидає барвисті плями і контури з дивною відвагою і незвичайно чутливим

ліризмом. Ці праці мистця – тріумф його попереднього мистецького надбання, вони не дають йому попасти в отупіння. Навпаки, вони стають завершенням усього перейденого, пережитого і переробленого досвіду”.

У 1921-му художник перебирається у Францію. Того ж року організував в галереї “Марсан” персональну виставку “Константинополь – Містера”, яка принесла Грищенку популярність в європейських художніх колах, а також комерційний успіх.

Та де б художник не був, він завжди відчував себе українцем, навіть коли працював у Москві та писав російською свої статті й маніфести. Із 1930-х Грищенко став говорити й писати виключно українською, брав участь у виставках Асоціації незалежних українських митців у Львові. Діаспоряни миттєво розкуповували його картини.

Французьке місто Тулон, яке славилось рибними баразами, стало одним із тих міст, куди художник неодноразово повертався. Воно надихало митця, а точніше морські істоти, які яскравими плямами лежали на прилавках. О 6-й ранку Грищенко прямував

на базар і скуповував свіжих їжаків, лангустів, омарів, креветок. Із цінними покупками вертався в готель, розкладав морських жителів на столі, і швиденько писав натюрморти. Якось художник так захопився експериментами зі світлом та кольорами, що

Грищенко О. Натюрморт із крабами. Ел. 1926

малював раків упродовж трьох діб. Це привело до того, що власник готелю, перестрів майстра і накинувся із гнівними зауваженнями: “Ваших раків я викинув к бісу, весь пансіон ними просмердівся!”.

Та художника це не надто зачепило, він продовжував скуповувати морських створінь і писати свої картини. Зрештою було створено низку картин: “Устриці”, “Мушлі”, “Восьминоги”, “Морські їжаки”, “Молюски”, “Морське дно” та багато інших. Також Грищенко любив писати картини-вікна. По-перше, це було зручно, художник ховався від спеки у домі, по-друге – це неосяжний простір. Адже його вікна виходили і на узбережжя Середземномор’я, і на океанічні далі, і на могутні гори. Ці пейзажі стали художніми щоденниками Грищенка у його подорожах.

До 1960-х художник багато працював й експонувався. Його виставки проходили в Гетеборзі (1937), Львові (1937), Ліможі (1943-1944), Парижі (1945, 1947, 1957), Страсбурзі (1952-1953, 1955), Нью-Йорку (1958, 1966).

1963 року Олекса Грищенко передав до Українського інституту Америки в Нью-Йорку частину своїх праць з умовою, що вони будуть перевезені за сприятливих обставин в Україну. Так виник Фонд імені художника. **2006 року цей архів дійсно передали до Національного художнього музею України в Києві.**

Грищенка шанували такі знані митці світової слави, як Дерен, Дюні, Боннар, Леже, схвально відгукуючись як про самого митця, так і про країну його походження. Однак, у деяких західних довідниках він і нині значиться росіянином, попри те, що 1958 року в надрукованій у Мюнхені книзі спогадів “Україна моїх блакитних снів”, Грищенко чітко написав: я – українець.

Помер видатний художник 28 січня 1977-го у французькому місті Ванс.

Художник із дружиною, 1960-ті роки

Нині картини Грищенко, окрім України, є в багатьох приватних і музейних зібраннях за кордоном, зокрема в Музеї нового мистецтва в Мадриді, Національному музеї сучасного мистецтва в Парижі, Королівських музеях Копенгагена та Брюсселя, а також у Третяковській галереї, і музеї імені А. С. Пушкіна в Москві.

Шевелева Мар'яна. Олекса Грищенко: Який би не був страхотливий світ, він живе кольорами // Український інтерес. URL: <https://uain.press/blogs/oleksa-grishhenko-yakij-bi-ne-buv-strahotlivij-svit-vin-zhive-kolorami-1210501>

В день, коли у США було засновано фундацію О. Грищенка в Нью-Йорку, художник надіслав листа на ім'я фундації з Парижа, позначивши дату "квітень 1963". [...] Тоді Грищенко писав: "У житті кожного з нас виривають часом зненацька великі, відповідальні моменти, які примушують кріпко задуматись над усім пережитим і зазначити поворотну точку, як зазначає свою точку командант на кораблі під час бурі. Такі вирішальні моменти переживав не один з наших гетьманів, не один з наших славних відчайдушних запорожців. Пережив і я один такий момент у своїй життєвій бурі у зв'язку з важкою хворобою рік тому, пережив і зазначив поворотну точку свого життя, своєї мистецької кар'єри. Наближаючись до кінця свого життєвого шляху, кріпко подумав я над усім і зашугав по світу, шукаючи думкою якогось музею, якогось притулку, щоб там своїми творами залишити своє ім'я, свою тінь. Згадалася вся пройдена путь, вся довгоочікувана праця, все мистецьке зусилля. Пригадалися батько, дід-чумак, які не раз запитували себе, що то

вийде з цього малого Олекси, "білої шельми", запитували в далекій Ічні, у Кролевці. Незважаючи на велику відстань, моя думка мимохіть полетіла за синій океан і відразу потрапила на те світове місто, де кілька років тому мене так прихильно і гаряче зустріли мої дорогі громадяни. Рік промайнув, і я тепер пишу це слово до Нью-Йорку, щоб бодай словом бути присутнім між; вами, дорогими земляками, на відкритті виставки Фундації. Вірю, що Фундація буде теж неабиякою подією також у культурному житті українського загалу. **Я подарував рідній землі збірку своїх творів. Добру спадщину, признаюся. Не так легко було зберегти ці речі і перепровадити їх на край світу.** Подарувати усе це майно — одна справа, а друга — перевести її в життя, оформити Фундацію й закріпити її статутом і законами чужої землі, і рідної також. Всю цю велику роботу проробили і здійснили мої друзі, ентузіасти мого мистецтва, в руках яких лежить провід Фундації.

Федорук О. Олекса Грищенко в Україні // *Образотворче мистецтво*. — 2004. — № 4. — С. 14–18.

В часи другої світової війни Олекса Грищенко написав книжку «Україна моїх, блакитних днів» з багатомовною присвятою «Найдорожчим тіням своїх рідних і друзів, а також тваринам і рослинам мого дитинства...». Душа художника-українця розчинилася в цих споминах і явила світові шедевр про життя народу сіверського тих далеких днів, коли люди жили просто — у мирі і злагоді, в любові одне до одного, в тверезості і яснім розумі, в своїх почуттях до рідної землі. В далекому Кані Грищенко, прип'ятій сум'яттям самотності, писав натхненно про свою рідну Україну, згадуючи дитинні свої щасливі дні — і тоді в його уяві оживали батьки, брати, численна рідня, сусіди, звичаї, обряди,

свята, ярмаркові дійства, оживало велике життя, яке відійшло «з тінями», оживала школа, м'ясниці і свята неділя, зелені свята і бабусина комора; безкраї степи і чумакові валки, про які малому онукові розповідав заповзятливий дід чумак — можливо, одна з найкolorитніших постатей нашої літератури,, оживали благословенне літо, Батурин, Кулішева «Чорна Рада», пригоди в Криму і навчання в Києві.

З «Україною моїх блакитних днів» Олекси Грищенка хочеться порівняти «Зачаровану Десну» Олександра Довженка — за силою таланту, за емоційною піднесеністю словесного складу, за ритмом життєпису, такого поетичного і водночас такого точного в описах... Читач знайде в цій мудрій книжці багато пізнавального.

Книжка вчить любити життя, народ, землю, вчить шанувати своїх предків, їх пісні і звичаї, їх перекази і вірування — усе це з часом переходить до нас.

«Україна моїх блакитних днів» — повчальна і мудра! Я зробив би її настільною книгою кожного школяра. Я рекомендую її Міністерству освіти для впровадження в практику, я рекомендую її вчителям, які вчать дітей основам народознавства, етнографії й фольклору, я рекомендую її кожному, хто в серці має шану до своїх батьків...

Видавцем книг Грищенка «Два роки в Царгороді» і «Україна моїх блакитних днів», перекладених на українську мову, був доктор О. Вінтоняк, котрий живе в Мюнхені. Він писав якось з Мюнхена: «Мрію, аби видали в Україні книгу Грищенка «Україна моїх блакитних днів». Вона розійшлася у нас в Мюнхені невеликим накладом. Зішліться на моє видавництво «Дніпрова хвиля»...

Олександр Федорук

Грищенко О. Україна моїх блакитних днів / О. Грищенко;
вступ. сл. О. Федорук // Народна творчість та етнографія. — 1993.
— № 1. — С. 75-80.

Рекомендовані джерела

Твори

Грищенко Олексій. Живописець, мистецтвознавець [Образотворчий матеріал] // Сумщина. Велика спадщина. Образотворче мистецтво. — Суми : Унів. книга, 2018. — С. 42-47.

Грищенко О. Україна моїх блакитних днів : (фрагм. з книги) / О. Грищенко // Хроніка-2000. Наш край. — 1993. — № 6. — С. 234-244.

Грищенко О. Україна моїх блакитних днів / О. Грищенко // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 1. — С. 75-80.

Грищенко Олекса. Октябрська революція : уривки з кн. спогадів «Роки бурі і натиску» Олекса Грищенко // Київ. — 1992. — № 2. — С. 158-163.

Про нього

Бондаренко М. М. Олекса Грищенко : лінорит // Корінням із Сумщини / М. М. Бондаренко, О. М. Капітоненко. — Суми : ФОП Щербина І. В., 2016. — С. 21.

Олексій Грищенко: "Візантолог і меценат Томас Вітмор — ім'я світового значення" // Абліцов В. Г. Меценати / В. Г. Абліцов. — К. : Літера ЛТД, 2016. — С. 92-94.

Абліцов В. «Виповнити ціле своє життя мистецтвом» : [Олекса Грищенко] / В. Абліцов // Всесвіт. — 1990. — № 12. — С.164-168.

Вибір Олекси Грищенка // Сумщина. — 1992. — 15 серп. — С. 3.

Грищенко О. Мої зустрічі і розмови з французькими митцями : розділи з книги / Олекса Грищенко // Всесвіт. — 1994. — № 12. — С. 175-182.

Карась А. Загадковий Грищенко : сторінки історії / А. Карась // Ленінська правда. — 1990. — 18 груд. — С. 4.

Олійник Марина. Зачарували Європу : Бурлюк, Грищенко, Кричевський та... Сиса: художники Сумщини, котрі вразили Париж / М. Олійник // Панорама. — 2021. — № 45 (10-17 листоп.). — С. А8-А9. : фото.

«Осінні салони» в Парижі і Сумщина // Панорама Сумщини. — 1991. — 1 січ. — С. 7.

Пархоменко І. Художник, який полонив Париж : Олекса Грищенко, наш земляк / І. Пархоменко // Київ. — 1992. — № 2. — С. 156-158.

Повернення спадщини Грищенка // Образотворче мистецтво. — 2006. — № 1. — С. 94–95.

Романенко О. Його талант визнав Париж : [О. Грищенко — художник] / О. Романенко // Сумщина. — 1998. — 27 січ. — С. 4.

Скофенко В. По Царгороду з Олексою Грищенком / В. Скофенко, А. Скофенко // Всесвіт. — 1993. — № 3-4. — С. 78-183.

Сусак В. Голгофи художника [Олекса Грищенко] / В. Сусак // Всесвіт. — 1990. — № 12. — С. 169-174.

Грищенко Олекса. Мої зустрічі і розмови з французькими митцями [Електронний ресурс] / О. Грищенко // Фондація Олекси Грищенка, Нью-Йорк. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/5051/file.pdf> (дата звернення 01.04.2023). — Назва з екрана.

Олексій Грищенко. 1883–1977 [Електронний ресурс] // Бібліотека українського мистецтва — онлайн-бібліотека : сайт. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://uartlib.org/ukrayinski->

[hudozhniki/grishhenko-oleksiy/](#) (дата звернення 01.04.2023). — Назва з екрана.

Сусак В. Олекса Грищенко — єдиний, хто витримує сусідство з Матіссом [Електронний ресурс] / Віта Сусак // Artukraine : сайт. — 2017. — 18 верес. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://artukraine.com.ua/a/oleksa-grishchenko--yediniy-khto-vitrimuye-susidstvo-z-matissom/#.ZCeA8XZBzIU> (дата звернення 01.04.2023). — Назва з екрана.

Олекса Грищенко. Повернення в Україну [Електронний ресурс] / уклад. Богдан Завітій // Історична правда : сайт. — 2017. — 12 верес. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/09/12/150418/> (дата звернення 01.04.2023). — Назва з екрана.

Динамоколір і його автор Олекса Грищенко (1883-1977) [Електронний ресурс] : лекція Віти Сусак / Фотографії Старого Львова // YouTube. — Відеодані. — 2018. — 2 лют. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4NwgDNEIB> (дата звернення 01.04.2023). — Назва з екрана.

Чмух О. Олекса Грищенко [Електронний ресурс] / Ольга Чмух // Сучасність. — 1976. — № 9 (189). — С. 28–33. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1976_N09_189.pdf (дата звернення 01.04.2023). — Назва з екрана.

«Натюрморт з агавою», 1918

